

Viki Jakaša Borić

Konzervatorski odjel u Zagrebu
Zagreb, Mesnička 49
vjakasa@gmail.com

Izvorni znanstveni rad
Predan 5. 11. 2012.

UDK 728.8.034.7:7.025](479.5 Jakovlje)

Dvorac u Jakovlju – povijest gradnje i buduća obnova

SAŽETAK: U tekstu je prikazana povijest gradnje dvorca u Jakovlju kao i povijesni slijed vlasnika imanja koji su gradili i pregrađivali dvorac te se koristili gospodarski vrlo aktivnim imanjem koje su i oblikovali. Dvorac se razvio iz kurije koju je najvjerojatnije gradio zagrebački graditelj Mathias Leonhart pedesetih godina 18. stoljeća, o čemu svjedoči pismo u kojem spominje nedovršenu građevinu u Jakovlju koju zbog svoje bolesti ne uspijeva privesti kraju. Zanimljivo je da su sondiranja i analiza građevine pokazali da prvotna kurija nije bila dovršena kada su joj u trećoj četvrtini 18. stoljeća dograđena bočna krila, što ide u prilog pretpostavci o navedenom autorstvu. Utvrđen je prvi žbukani sloj pročelja koji je objedinio kuriju i dograđena krila. Riječ je o tipičnom baroknom konceptu s horizontalnom rustikom u prizemlju i pilastrima na katu, očuvanim samo u tragovima. Nakon potresa 1880. godine dvorac je obnovljen i preoblikovan u duhu historicizma, što je ujedno njegova treća i posljednja građevna faza. Obnovom se planira rekonstrukcija urušenog sjevernog krila u gabaritu i pročelnoj artikulaciji. Historicističko pročeljno oblikovanje preostalih dvaju krila obnovit će se metodom restauracije, a njihova unutrašnjost, ovisno o stupnju valorizacije, obnavljat će se prema izvornom stanju ili prilagođavati potrebama korisnika.

KLJUČNE RIJEČI: *Jakovlje, kurija, dvorac, Oršić, barok, Mathias Leonhart, historicizam, park skulptura, rekonstrukcija, restauracija*

DVORAC JAKOVLJE SMJEŠTEN JE U ravnici podno sjevernih padina Medvednice, na blago povišenom položaju u odnosu na istoimeno naselje (sl. 1). Čest naziv dvorca Siksto potječe od obitelji češkog porijekla koja je posljednja, do početka Drugog svjetskog rata, bila u njegovu vlasništvu. Kao većina hrvatskih dvoraca, i dvorac u Jakovlju prošao je sve karakteristične faze razvoja i degradacije u oblikovno-estetskom, ali i funkcionalnom smislu, međutim, danas za razliku od većine istovrsnih građevina ima jasno definiranu buduću namjenu i velikim dijelom pripremljenu projektnu dokumentaciju, a time i priliku da se uz pomoć europskih fondova realizira planirana obnova.¹ Usprkos degradacijama i neprimjerenom korištenju dvorca i njegova okoliša nakon Drugog

svjetskog rata, u prostoru perivoja devedesetih se godina uspostavlja park skulptura, što je danas specifičnost koja bitno pridonosi vrijednosti cjeline. Naime, dvorac je u vlasništvu HDLU-a i ULUPUH-a od 1972. godine, a od 1993. u funkciji likovne kolonije čiji je cilj bila izrada skulptura koje se smještaju u okolnom prostoru dvorca.² Upravo od te ideje polazi zamisao o njegovoj budućoj namjeni, a riječ je, osim o uređenju umjetničkih ateljea, o pokretanju umjetničkih radionica, edukativnih i galerijskih aktivnosti te uređenju parka skulptura, što program obnove čini zanimljivim te otvara mogućnosti za razvoj kulturnog turizma ovoga zagorskog kraja.

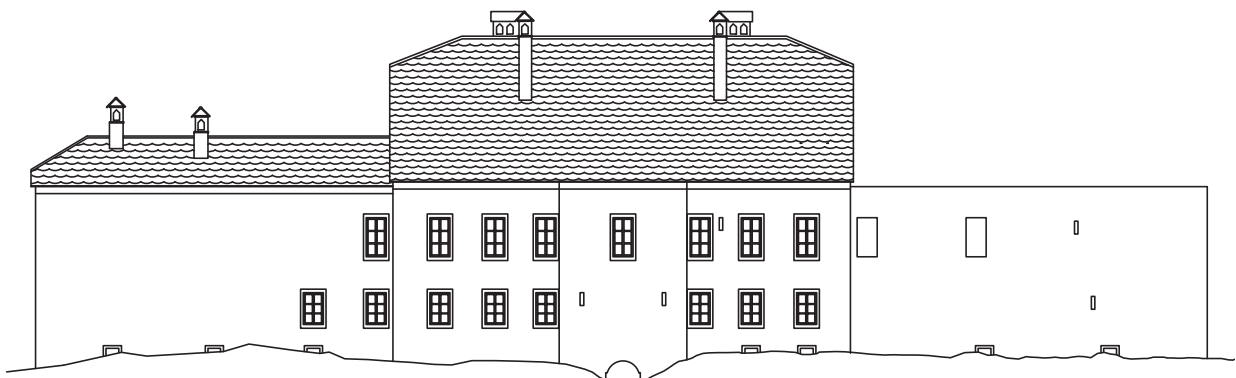
Stanje dvorca nije zadovoljavajuće, štoviše, sjeverno krilo koje je u požaru 1979. oštećeno, a potom u potresu

1. Dvorac Jakovlje, pogled prema središnjem krilu dvorca, postojeće stanje (snimio Z. Bogdanović)
The Jakovlje Mansion, view to the central wing of the mansion, current condition (photo by Z. Bogdanović)

2. Dvorac Jakovlje, arhitektonska snimka zapadnog pročelja (Tehnozone, 2007.)
The Jakovlje Mansion, architectural survey of the west front (Tehnozone, 2007)

3. Dvorac Jakovlje, arhitektonska snimka istočnog pročelja (Tehnozone, 2007.)
The Jakovlje Mansion, architectural survey of the east front (Tehnozone, 2007)

1990. statički oslabljeno, bilo je do te mjere urušeno da je pred dvije godine u skladu s mišljenjem stručnjaka moralo biti potpuno uklonjeno. Što se tiče spomenutog zahvata uklanjanja, nadležni konzervatori Konzervatorskog odjela u Zagrebu: Tomislav Petrinec, d.i.a., Biserka Bilušić Dumbović, d.i.a. i Viki Jakaša Borić, dipl. povj. umj., donijeli su odluku o faksimilnoj rekonstrukciji uklonjenoga dijela kojem će se postići cjelovitost simetrične trodijelne kompozicije određene dominantnim volumenom središnjeg krila (sl. 2, 3). Na dvorcu su provedena restauratorsko-konzervatorska istraživanja s ciljem definiranja njegove građevne geneze, ali i valorizacije svakog povijesnog sloja, što je bilo nužno za donošenje smjernica za projekt obnove teško ugroženog krila, kad i planiranje obnove cjelokupnog dvorca.³

Povijest imanja i dvorca

Jakovlje se tijekom 16. stoljeća spominje kao alodijalni posjed susedgradsko-stubičkog vlastelinstva.⁴ U procesu dezintegracije velikih vlastelinstava, potkraj 16. stoljeća, ono postaje manji plemićki posjed s kurijom, pa se u 17. stoljeću spominju posjedi kurije Jakovlje u vezi s novozašadenim vinogradima i oranicama, kao i brojem kopača vinograda, odnosno kosaca livada.⁵ Obitelj Oršić dolazi u vlasništvo posjeda u Jakovlju oko 1659. godine, i to ženidbom Franje Ivana Oršića (1630/5.–1686.) Elizabetom Petričević, kćeri Jurja Petričevića od Miketinca, gospodara Gornje Stubice, Jakovlja, Bistre i Praznog.⁶ Riječ je zapravo o jednom tragičnom događaju u obitelji Petričević koji je Franji Ivanu Oršiću i njegovoj supruzi donio imanja u Hrvatskom zagorju, a što je car Leopold samo potvrdio. Ivan Franjo Oršić, međutim, odlučio je stupiti u vojnu službu, te je sva naslijeđena imanja dao u zakup ili ih je založio daljnjim rođacima.⁷

Prisutnost Oršića u Jakovlju tijekom druge polovice 17. stoljeća može se pratiti u nagodbama o nasljedstvu imanja kao i u ostalim dokumentima u kojima se taj posjed spominje.⁸ Baltazar Krčelić u svojem djelu *Annue ili historija, 1748 – 1767*, navodi Oršiće kao vlasnike imanja Jakovlje s tim da spominje i Ivana Raucha koji navodno prijevarom dolazi u vlasništvo posjeda.⁹ Godine 1774. provodi se urbarska regulacija posjeda, što potvrđuju urbarski spisi u kojima se spominje grof Krsto Oršić kao vlasnik Jakovlja.¹⁰ Slijedom toga gradnja barokne kurije pedesetih godina 18. stoljeća, kao i njezino skoro proširenje dogradnjom bočnih krila, pripisuje se obitelji Oršić u čijem vlasništvu je tada posjed u Jakovlju.

Okolni prostor se tijekom vremena prilagođavao potrebama vlasnika i načinu življenja, što se odrazilo na organizaciju i uređenje. Povijesni grafički izvori imanja svjedoče o transformaciji od sasvim utilitarnog prostora bez određenog koncepta do organiziranog prostora s namjenskom podjelom i perivojno uređenim predjelom za šetnju i uživanje. Jozefinska karta (1763.–1785.) naj-

4. Detalj karte jozefinske izmjere civilne Hrvatske (1763. – 1785.) (Kriegsarchiv, Beč)
A detail of the Joseph II land survey map of Civil Croatia (1763–1785) (Kriegsarchiv, Vienna)

stariji je prikaz imanja s dvorcem na kojoj se razabire geometrijski organiziran vrt u stražnjem dijelu imanja, s njegove istočne strane, dok su ostatak posjeda livade i oranice (sl. 4).¹¹ Litografija iz 1826. godine, s pogledom na dvorac i prostor ispred njega, prikazuje nepromijenjeno stanje (sl. 5).¹² Zavojit put, naime, vodi prema dvorcu do ulaznih dvorišnih vrata, na zapadnoj strani su gospodarski objekti, a pred dvorcem je travnjak s višim raslinjem u istočnom dijelu. Katastarski list iz 1862. godine važno je svjedočanstvo o uređenju imanja koje se realizira između nastanka spomenute litografije 1826. i katastarske izmjere te dokazuje da se gospodarstvo na njemu uspješno razvija (sl. 6).¹³ Naime, osim postojećeg geometrijski organiziranog vrta u pozadini, sada je ispred dvorca perivojno oblikovani voćnjak sa stazama, do kojeg vodi aksijalno položena aleja. Riječ je o klasicističkom konceptu koji određuje simetrična kompozicija s istaknutom središnjom osi.¹⁴ Tu je i gospodarski prostor s lateralno postavljenim gospodarskim građevinama od kojih je jedna konjušnica poznata sa starih fotografija iz pedesetih godina 20. stoljeća (sl. 7).¹⁵

Među arhivskim spisima obitelji Vojković Josipović nalazi se plan za natapanje gospoštije Jakovlje iz 1850. godine, što nam govori da se posjed aktivno obrađuje i gospodarski je važan.¹⁶ Vlasnici, međutim, više nisu Oršići, nego Emerik Josipović.¹⁷ U popisu parcela (*Parzellen protokol ili Zapisnik djelčićah*) koji je izrađen kao dio spomenute katastarske karte iz 1862. godine opet se navodi Josipović kao vlasnik dvorca u Jakovlju.¹⁸

S obzirom na to da je dvorac teško oštećen u potresu 8. studenoga 1880. godine, tadašnji vlasnik Mirko Josipović vjerojatno pokreće obnovu.¹⁹ Prema popisu parcela iz 1905. godine kao vlasnik imanja s dvorcem u Jakovlju navodi se Vjekoslav Siksto.²⁰ Obitelj Siksto ostaje u vlasništvu imanja do Drugog svjetskog rata, nakon čega se provodi nacionalizacija i slijedi propadanje i neprimjereno korištenje dvorca. U njemu se održava školska nastava do 1972. kad ga općina Jakovlje prodaje HDLU-u i ULUPUH-u koji u dvorcu postavljaju umjetničke ateljee. Zahvaljujući

5. Pogled na dvorac s imanjem, litografija, 1826. (preuzeto iz M. O. Šćitaroci, Dvorci i perivoji Hrvatskog zagorja)
View of the mansion with the estate, lithograph, 1826, (taken from M. O. Šćitaroci, Castles Manors and Gardens of Croatian Zagorje)

umjetničkoj namjeni koja je potaknula formiranje parka skulptura u kojem su izložena djela suvremenih hrvatskih kipara, dvorac je sa svojim okolnim prostorom danas zanimljiva cjelina, odnosno spoj povijesne arhitekture i suvremene umjetnosti, što je svakako potencijal za njegovo buduće korištenje.

Građevna povijest dvorca

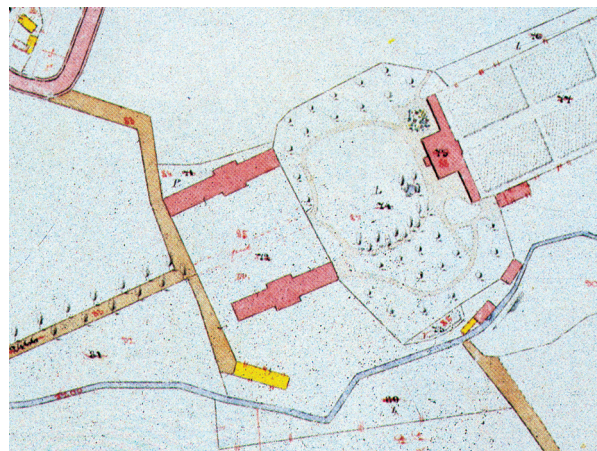
Dvorcem u Jakovlju bavio se Vladimir Marković u sklopu svojega istraživanja baroknih dvoraca Hrvatskog zagorja. Temeljem analize postojećeg stanja, uglavnom koncentrirajući se na konstruktivne elemente i pročelnu arhitektonsku plastiku, prepoznao je njegove tri građevne faze.²¹ Najstariji je dio dvorca, prema Markoviću, središnje krilo, s obzirom na svodne konstrukcije nastale vjerojatno tijekom druge polovice 18. stoljeća, u kojem se cjelovito ostvaruje zamisao jednokrlnog dvorca. Sljedeću građevnu fazu vezuje za građevinski zahvat kojim se prigraduju bočna krila, koja s obzirom na obilježja svodnih konstrukcija smješta potkraj 18. stoljeća. Intervencije na središnjem krilu, temeljem historicističkih oblika arhitektonske plastike, pripisuje posljednjoj četvrtini 19. stoljeća, odnosno vremenu nakon potresa 1880. godine.

Restauratorskim istraživanjima, izvedenima tijekom rujna 2007. godine, uz pomoć tada izrađenih arhitektonskih snimki dvorca, potvrđene su Markovićeve pretpostavke, ali su utvrđene i nove činjenice koje pridonose potpunijoj interpretaciji povijesti njegova građevnog razvoja.²² Arhivski izvori ukazali su na mogućeg graditelja prvotne kurije iz koje se razvija dvorac te su otvorili mogućnost

preciznijega određenja vremena gradnje kurije i njezina proširenja dogradnjom bočnih krila.

I. i II. građevna faza – druga polovica 18. stoljeća

Građevna jezgra dvorca jednokatna je barokna kurija, sagrađena pedesetih godina 18. stoljeća, koja je kasnijim dogradnjama postala središnji, dominantni dio izduljenog volumena dvorca (sl. 8, 9). U svojoj izvornoj formi bila je nešto manjih dimenzija u odnosu na tlocrtne dimenzije spomenutog središnjeg krila današnjeg dvorca. Naime, njezina tri perimetralna zida (sjeverni, zapadni i južni)

6. Katastarski list imanja Jakovlje, 1861. (Hrvatski državni arhiv, DČU)
Cadastral sheet of the Jakovlje estate, 1861 (Croatian State Archives, State Geodetic Administration)

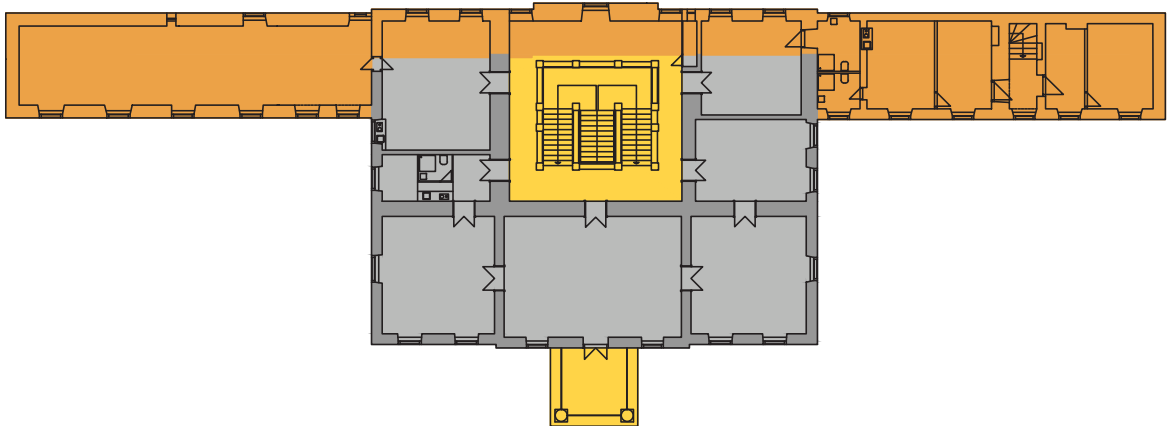
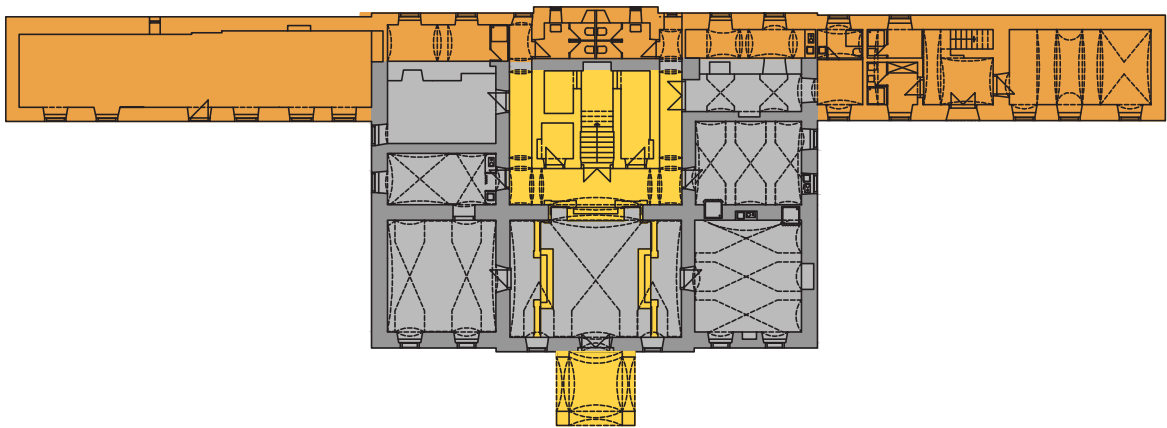
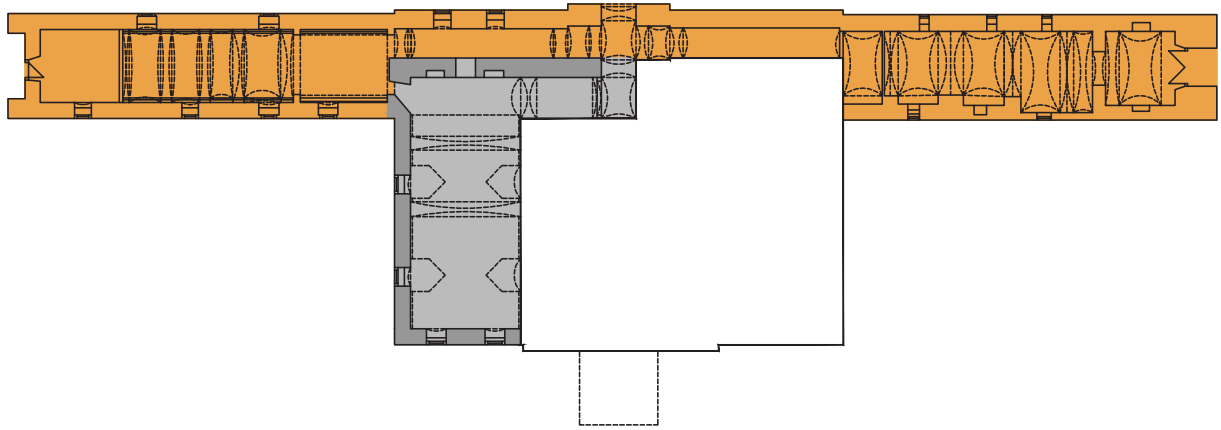
7. Imanje Jakovlje, konjušnica, 1956. (fototeka Ministarstva kulture, snimio N. Vranić)
The Jakovlje estate, horse stables, (Ministry of Culture Photo Archives, photo by N. Vranić)

danas definiraju središnje krilo dvorca, dok je stražnji istočni zid zbog kasnije dogradnje, odnosno proširenja, ostao u zatvorenom prostoru i očuvan tek u podrumskoj i dijelom u prizemnoj etaži. Da je riječ o perimetralnom zidu stare kurije dokazuje s jedne strane kameno opečna građa i debljina toga zida, a s druge strane prozorski otvori u podrumskoj i prizemnoj etaži koji su dogradnjom, odnosno proširenjem s istočne strane, ostali u zatvorenom prostoru, bez funkcije.

Restauratorskim sondama utvrđena je izvorna visina kurije koja je bila nešto niža od današnjeg središnjeg krila dvorca. U intervenciji druge polovice 19. stoljeća povišena je za oko trideset centimetara. Utvrđena je i osnovna artikulacija triju pročelja, odnosno koncept razmještaja prozorskih otvora. Naime, svi postojeći prozori središnjeg volumena dvorca zapravo su prozori nastali u gradnji barokne kurije. Glavno pročelje je bilo sedmoosno s plitko istaknutim središnjim troosnim rizalitom i portalom u središtu.²³ Bočna pročelja kurije vjerojatno su bila petoosna, međutim, dogradnjom bočnih krila po jedna je rubna os ukinuta. Danas postoje po tri prozora na bočnim pročeljima, dok se iščitavaju tragovi, odnosno zapune po jedne prozorske niše. Dakle, bočna su pročelja barokne kurije imala i slijepe prozore, izvedene zbog postizanja simetrije i sklada artikulacije, što je česta osobina pročelja građevina druge polovice 18. stoljeća.²⁴ Žbuka kurije nije pronađena jer najvjerojatnije nikada nije bila nanesena. Kurija je, naime, samo građevinski bila dovršena, ali bez pročeljnih završnih slojeva žbuke. Prvi žbukani sloj je onaj koji objedinjuje kuriju s dograđenim bočnim krilima, o

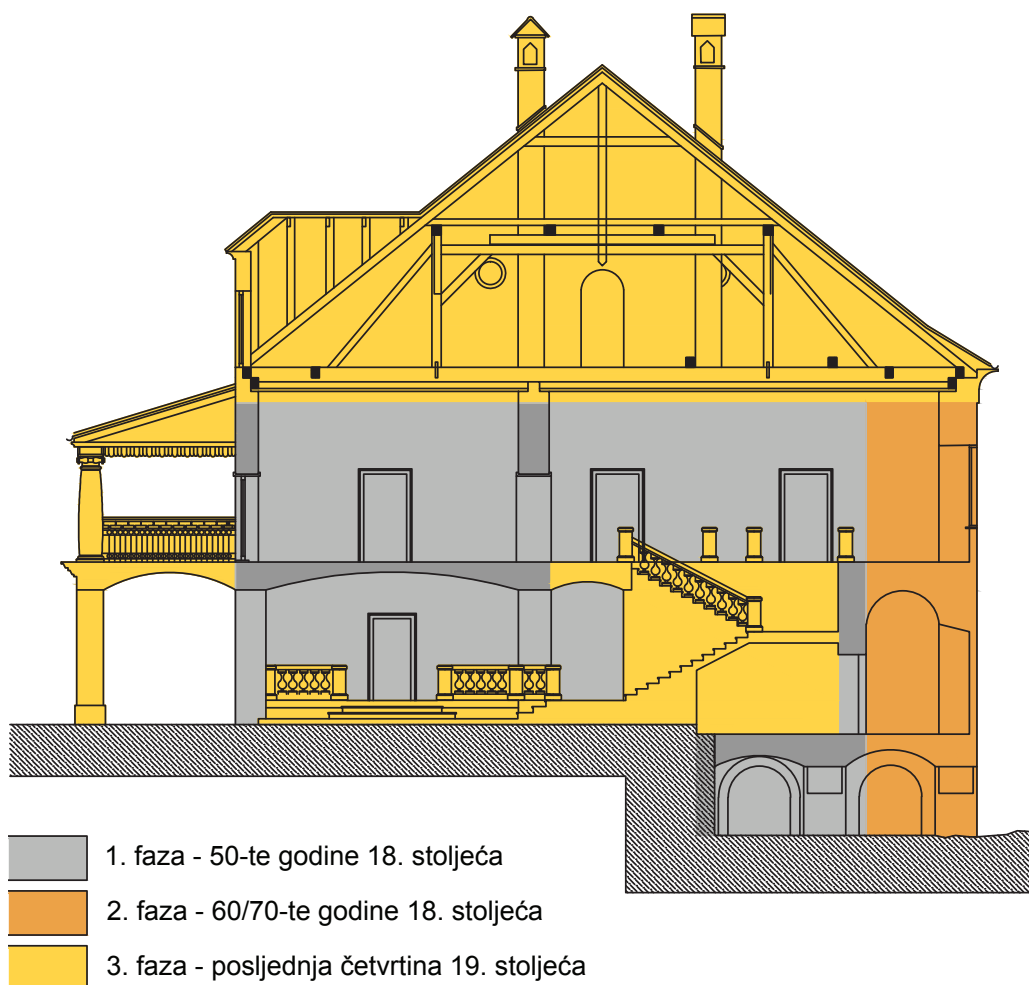
čemu će biti riječi u daljnjem tekstu. I krovšte vjerojatno nije dobila tada, već je ono postavljeno nakon proširenja i prigradnje krila.

Usprkos kasnijim intervencijama, velik dio prvotne barokne strukture očuvan je do danas te se s lakoćom razabiru njezine osnovne prostorne i oblikovne karakteristike. Jednokatna kurija bila je simetrično koncipirana s aksijalno pozicioniranim troosnim predvorjem i stubištem u začelnoj prostoriji, kojim se uspinjalo na kat gdje se ponavljala osnovna prostorna shema prizemlja.²⁵ Središnje prostorije flankirale su po tri prostorije u prizemlju i po dvije na katu, što je bila uobičajena shema jednokrlnih dvoraca ili kurija druge polovice 18. stoljeća na području Hrvatskog zagorja. Prva i najsloženija u nizu je Gornja Bedekovčina, građena u petom desetljeću 18. stoljeća ili najkasnije 1750. godine.²⁶ Što se svodnog sustava tiče, on je vješto izveden i korišten na karakterističan način. Prostorije prizemlja i podruma, naime, zaključene su bačvastim svodovima sa susvodnicama (sl. 10).²⁷ S obzirom na to da je kurija u 19. stoljeću povišena, svim katnim prostorijama tada je promijenjena vertikalna mjera te su zaključene grednicima, a pitanje svodnih konstruktivnih elemenata barokne faze ostaje otvoreno.²⁸ Kurija je bila podrumljena samo u jednom dijelu, duž zapadnog i polovice sjevernog tlocrtnog perimetra. Pristupalo mu se kao i danas iz prizemne etaže, a imao je i direktan izlaz na stražnjoj strani kurije koji je dogradnjom izgubio funkciju. Očuvan je kameni okvir tih vrata koja su nekada vodila vjerojatno do stuba kojima se izlazilo van.

- 1. faza - 50-te godine 18. stoljeća
- 2. faza - 60/70-te godine 18. stoljeća
- 3. faza - posljednja četvrtina 19. stoljeća

8. Građevne faze dvorca, podrumska, prizemna i katna etaža
Building phases of the mansion, the basement, the ground floor and the first floor

9. Građevne faze dvorca, poprečni presjek glavnog krila
Building phases of the mansion, cross section of the main wing

Pisma Mathiasa Leonharta (?-1762.) upućena gvardijanu franjevačkog samostana u Mariji Gorici od 1753. do 1758. zanimljiva su za povijest gradnje dvorca u Jakovlju.²⁹ Riječ je o pismu od 24. travnja 1758. godine u kojem zagrebački graditelj piše o nedovršenoj građevini u Jakovlju koju zbog bolesti ne uspijeva privesti kraju.³⁰ S obzirom na to da je tada kurija bila jedina zidana građevina u Jakovlju, zaključuje se da je zagrebački graditelj Leonhart bio angažiran na njezinoj gradnji. Kako i sam Marković piše: „Vješto izvedene svodne konstrukcije prizemlja upućuju na graditelja koji je dobro vladao tehničkim i formalnim sredstvima.“³¹ Neupitno je da je Leonhart jedan od rijetkih domaćih graditelja toga vremena koji je zasigurno zadovoljavao tim kriterijima. Nadalje, restauratorske nalaze prema kojima je kurija bila nedovršena kada su joj prigrađena krila, potvrđuje Leonhartova izjava. Spomenuto pismo osim autora kurije, otkriva nam i vrijeme njezine gradnje. Riječ je o pedesetim godinama 18. stoljeća, što je s obzirom na zrelost i čistoću arhitektonske strukture sasvim prihvatljivo. Dvorac Jakovlje je, kako Marković tvrdi,

istovjetan dvorcu u Gornjoj Bedekovčini jer se postavlja doslovno ista organizacija prostora i konstrukcijska shema, što povijest njihove gradnje dovodi u neposrednu vezu.³²

Restauratorskim sondama utvrđena je pretpostavljena dogradnja bočnih krila kuriji, a karta Jozefinske izmjere koja je nastala između 1763. i 1785. dokazuje da je ta intervencija, odnosno transformacija kurije u dvorac realizirana vrlo brzo nakon njezine izgradnje.³³ Riječ je o izrazito uskim, jednokatnim šestoosnim krilima koja se uzdužno nastavljaju na bočna pročelja kurije (dimenzije bočnih krila 21,0 × 5,7 m). (sl. 5, 6, 11) Istovremeno se kurija proširuje s istočne, stražnje strane dogradnjom koja u formi uskog hodnika povezuje nova bočna krila i omogućava nesmetanu komunikaciju u podrumskoj i prizemnoj etaži, dok se na katu formira veća prostorija, odnosno predvorje sa stubištem. Bočna krila s obzirom na svoje neobične dimenzije, prije svega kada je njihova širina u pitanju, vjerojatno su imala utilitarnu namjenu. Budući da je imanje u Jakovlju gospodarski bilo razvijeno, moguće je da su podrumske i prizemne prostorije bile

10. Dvorac Jakovlje, predvorje u prizemlju, 1956. (fototeka Ministarstva kulture, snimio N. Vranić)

The Jakovlje Mansion, entrance hall in the ground floor, 1956 (Ministry of Culture Photo Archives, photo by N. Vranić)

11. Dvorac Jakovlje, sjeverno krilo dvorca, 1956. (fototeka Ministarstva kulture, snimio N. Vranić)

The Jakovlje Mansion, the north wing of the mansion, 1956 (Ministry of Culture Photo Archives, photo by N. Vranić)

12. Dvorac Jakovlje, sjeverno pročelje središnjeg krila, tragovi barokne žbuke i arhitektonskih dekorativnih elemenata (snimio Z. Bogdanović)

The Jakovlje Mansion, north front of the central wing, traces of Baroque mortar and architectural decorative elements (photo by Z. Bogdanović)

13. Dvorac Jakovlje, sjeverno pročelje središnjeg krila, detalj barokne arhitektonske plastike (snimio Z. Bogdanović)

The Jakovlje Mansion, north front of the central wing, detail of the Baroque architectural decoration (photo by Z. Bogdanović)

korištene za odlaganje plodova i kao spremišta alata i oruđa za obrađivanje zemlje.

Dograđena bočna krila svojim se konceptom kao i konstruktivnim oblicima razlikuju od središnjeg krila koje razvija zrelo baroknu shemu s aksijalnom kompozicijom. Riječ je o jednostavnim nizovima povezanih prostorija, bez hodnika, koje zauzimaju cijelu širinu krila te su rastvorene prozorima na istočnoj i zapadnoj strani. Svako krilo ima vertikalnu komunikaciju preko vlastitog stubišta, a s glavnim krilom su u obje etaže povezana vratima. Prostorije prizemlja istočnog krila zaključene su češkim svodovima, dok su prostorije zapadnog krila imale bačve zasječene susvodnicama prelomljenih bridova. Prostorije kata istočnog krila zaključuju koritasti svodovi, a prostorije zapadnog krila stropovi. Cijelom površinom oba krila imaju podrumске prostorije zaključene češkim svodovima.

Navedenim dogradnjama nastaje dvorac kako ga navodi i prikazuje spomenuta Jozefinska karta, ali i litografija iz 1826. godine. Litografija je, naime, iznimno važna jer prilično jasno donosi vanjski izgled baroknog dvorca prije

historicističke pregradnje. Riječ je o središnjem dominantnom volumenu s četverostrešnim krovom te bočnim krilima, jednake visine, ali nižih dvostrešnih krovova sa zabatnim skošenjima. Prije uspostavljena artikulacija pročelja kurije ujednačenim ritmom prozora primijenjena je i na bočna krila. Plitki troosni rizalit prvotne kurije nije uočljiv, nego samo portal kao jedina naznaka centralnosti.

Restauratorskim sondama utvrđeni su fragmenti prvog žbuknog sloja, sa bjelokosno monokromnim naličjem, kojim su objedinjeni kurija i dograđena krila. Iako je malo sačuvano od toga sloja, ostaci su dovoljni za rekonstrukciju njegova koncepta, barem na središnjem krilu dvorca. Rustikom u formi plitkih horizontalnih traka obuhvaćena je prizemna etaža, dok je katna etaža artikulirana plitkim pilastrima koji formiraju prozorska polja.³⁴ Na sjevernom pročelju središnjeg krila razabire se cijeli niz detalja oblikovanja tog žbuknog sloja. Rustiku prizemlja čine trake izvedene u žbuci, debljine oko 0,7 mm, širine oko 25 cm, među kojima je razmak slične širine. Prozori te etaže imaju u plitkom, štapastom profilu okvir s pravokutnim proširenjima (uškama) u gornjim kutovima. Ploha katne

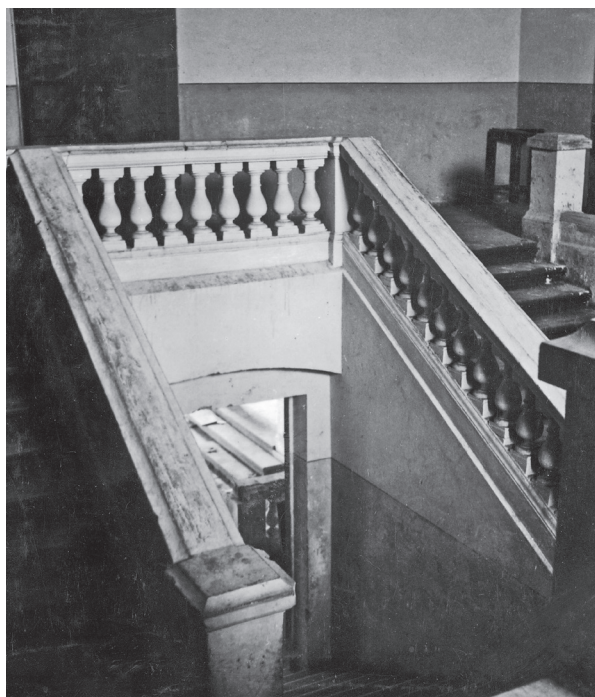

14. Dvorac Jakovlje, središnje krilo s altanom, postojeće stanje (snimio Z. Bogdanović)
The Jakovlje Mansion, central wing with the colonnaded porch, (photo by Z. Bogdanović)

etaže je zaglađena i istaknuta kutnim kvadrirama u plitkoj plastici. Artikulirana je ujednačenim ritmom pilastara među kojima su prozori (sl. 12). Prozori su imali profilirane klupčice, što se zaključuje prema sačuvanom otisku na jednoj poziciji, a parapetne zone dekorirane motivom draperije (lambrekina) u plitkoj plastici (sl. 13). Što se tiče prozorskih okvira, pronađeni su samo štapasti profili u donjim dijelovima prozora. Može se pretpostaviti da su u gornjem dijelu imali pravokutne istake kao prozori prizemlja. Na litografiji se razabiru prozorski zabati katnih prozora središnjeg krila, međutim, sondiranjem nisu utvrđeni njihovi tragovi. Pronađena je pozicija i širina razdjelnog vijenca, ali ne i njegova profilacija.

Očuvani fragmenti toga sloja žbuke na bočnim krilima ne daju dovoljno informacija o cjelokupnom konceptu. Ostaje otvoreno pitanje rustike u prizemlju kao i pilastara na katu. Treba napomenuti da se na litografiji iz 1826. godine razabire horizontalna rustika kako na središnjem krilu, tako i na bočnim krilima. Stražnje istočno pročelje dvorca nastalo je proširenjem kurije i dogradnjom krila. Određuje ga devet prozorskih osi središnjeg krila i po šest osi bočnih krila. Ritam prozora istočnog pročelja podudara se s ritmom prozora zapadnih pročelja.

Zaključuje se da su prva i druga građevna faza dvorca vremenski vrlo bliske te da se međusobno prožimaju tako da druga nastupa prije završetka prve. Naime, postojala je cjelovita ideja i projekt barokne kurije, vjerojatno Mathiasa Leonharta, koja iz određenih razloga nije privedena kraju. Vrlo skoro tadašnji vlasnik i investitor (Krstó Oršić) uočava

15. Dvorac Jakovlje, interijer, ograda stubišta, 1956. (fototeka Ministarstva kulture, snimio N. Vranić)
The Jakovlje Mansion, interior, balustrade of the staircase 1956 (Ministry of Culture Photo Archives, photo by N. Vranić)

potrebu za većim prostorom, što će rezultirati dogradnjom dvaju krila neuobičajenih dimenzija i niže arhitektonske kvalitete u odnosu na prvotnu kuriju.³⁵

III. građevna faza

Treću građevnu fazu može se približno datirati s obzirom na historicističku arhitektonsku dekoraciju pročelja središnjeg krila, karakterističnu za četvrtu četvrtinu 19. stoljeća. Razlozi te obnove mogu se povezati s potresom 1880. godine kada je dvorac teško oštećen i potom vjerojatno obnavljan.³⁶

Intervencije na dvorcu koje se pripisuju njegovoj trećoj građevnoj fazi odnose se uglavnom na izmjene gabarita njegova središnjeg krila i na uvođenje nove arhitektonske dekoracije na to krilo (sl. 14). Riječ je o povišenju volumena za oko trideset centrimetara i postavljanju novog dvostrešnog krovništva, što će za posljedicu imati povišenje visine stropova cijele katne etaže. Istovremeno se uvodi trokutni zabat u širini središnjeg troosnog rizalita te se dograđuje altana u središnjoj osi, pred glavnim ulazom u dvorac. Na trima pročeljima tog središnjeg krila uvodi se historicistička dekoracija.

Vjerojatno istovremeno dolazi do izmjena u interijeru glavnog krila, što se odnosi na uvođenje lateralnih podesta s balustradnom ogradom u središnjoj prizemnoj prostoriji, kao i na gradnju novog reprezentativnog stubišta T-tlocrta. Na stubištu se postavljaju jednaki balustri kao i u predvorju prizemlja, a oblikovani su kalupom u nepečenoj glini (sl. 15). Takva izrada balustara karakteristična

16. Dvorac Jakovlje, postojeće stanje, historicistička arhitektonska plastika, detalj (snimio Z. Bogdanović)
The Jakovlje Mansion, current condition, Historicist architectural decoration, detail (photo by Z. Bogdanović)

je za zreli historicizam te je uz pročelnu dekoraciju još jedan element koji navodi na pretpostavku o izvođenju navedenih intervencija u posljednjoj četvrtini 19. stoljeća. Svakako treba spomenuti i plitke pruske svodove koji uokviruju stubišno tijelo, a svojim oblicima također upućuju na drugu polovicu 19. stoljeća. Kao što je spomenuto, povišenjem stare kurije izmijenjena je vertikalna mjera prostorija kata, a moguće i forma zaključnih konstruktivnih elemenata, što je svakako utjecalo na promjenu karaktera toga prostora.

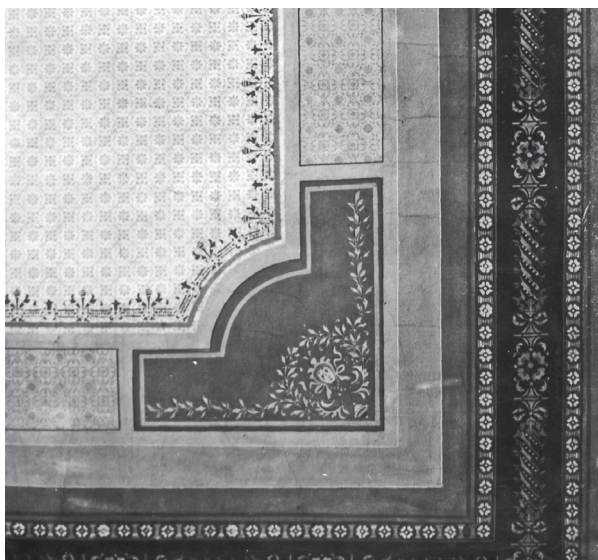
Restauratorskim istražnim radovima utvrđen je žbukani sloj na pročeljima središnjeg krila koji potječe iz treće građevne faze dvorca. Tom sloju pripada sva plastična dekoracija pročelja – slijepe arkadice, razdijelni i zaključni vijenac, ugaoni kvadri, prozorski zabati s neobaroknim motivima školjki itd. (sl. 16). Iz iste faze potječu prozori u potkrovnjoj zoni bočnih pročelja čiji su okviri profilirani. Na zidovima altane ista žbuka javlja se kao prvi sloj, što povezuje njezinu dogradnju s intervencijama na volumenu središnjeg krila. Prvi slikani sloj na toj žbuci je monokroman u tonu sasvim svijetlog okera, što je karakteristično za historicistička pročelja na kojima plastična dekoracija preuzima primat nad polikromnim tretmanom plohe. Pročelja bočnih krila, međutim, u toj fazi ne dobivaju plastičnu dekoraciju, već je na novu žbuku nanesen monokromni nalič. Zadržani su svi prozorski otvori iz ranije

građevne faze dvorca. U unutrašnjosti dvorca nisu očuvani elementi dekoracije, kao što su slikani stropovi ili zidni oslik, poznati s fotografija iz pedesetih godina (sl. 17).³⁷

Cementna žbuka javlja se kao četvrti sloj na svim pročeljima, ali ne u cjelovitom, kontinuiranom sloju, nego fragmentarno u sanirajućoj funkciji. Današnja žuta boja pročelja središnjeg krila recentno je nanescena.

Valorizacija i odluka o prezentaciji

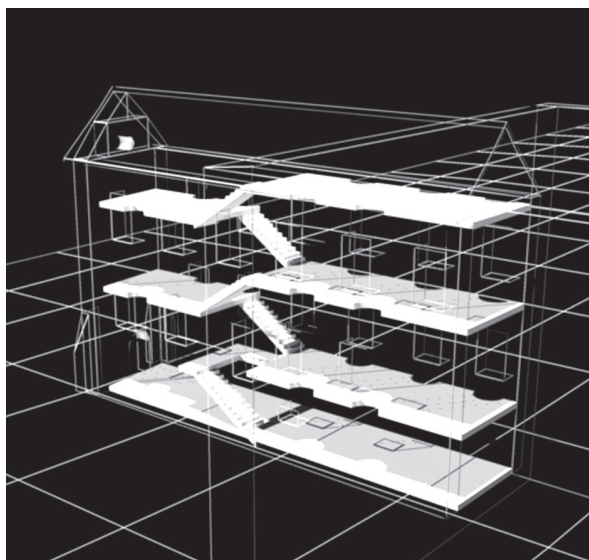
Dvorac Jakovlje razvijao se u nekoliko građevnih faza, pa je sadašnja situacija rezultat dogradnje bočnih krila središnjem starijem volumenu tijekom druge polovice 18. stoljeća, dok pročelna dekoracija potječe iz posljednje četvrtine 19. stoljeća. Prvotno je to bila barokna kurija građena pedesetih godina 18. stoljeća sa svim karakterističnim prostornim, konstruktivnim i oblikovnim elementima tipološke skupine koju prezentira dvorac u Gornjoj Bedekovčini. Navedeni elementi kurije velikim dijelom očuvani su do danas, stoga je ta cjelina najvredniji dio dvorca. Dogradnja bočnih krila izazvala je „hladnu monumentalizaciju“, naročito začelja. Potreba je, međutim, opravdala intervenciju kojom nastaje trokrilni dvorac neuobičajenih dimenzija, ali karakterističnog pročelnog oblikovanja s horizontalnom rustikom u prizemlju i pilastrima na katu. Historicističkom obnovom kojom se uvodi nova pročelna dekoracija kao i izmjena gabarita središnjeg krila, pro-

17. Dvorac Jakovlje, detalj stropnog oslika, 1956. (fototeka Ministarstva kulture, snimio N. Vranić)

The Jakovlje Mansion, detail of the ceiling painting, 1956 (Ministry of Culture Photo Archives, photo by N. Vranić)

mijenjen je njegov barokni karakter, a slojevitost postaje temeljna vrijednost cjeline. Potonja se ujedno smatra osnovnim kriterijem u donošenju odluke o prezentaciji jer svaki povijesni sloj bitno određuje tu cjelinu i pridonosi njezinoj identitetu i integritetu.³⁸ Konceptiju obnove, dakle, odredila je ocjena slojevitosti kao bitne vrijednosti građevine, iz čega je proizišla potreba za uspostavljanjem njezine cjelovitosti koja je bila narušena uklanjanjem sjevernog krila. Važna je činjenica da cjelovitost nije značajna samo za spomenik po sebi, nego i za njegov odnos prema okolnom prostoru u kojem kreira karakteristične vizure koje ostaju nepotpune ako se ne uspostavi njegov cjelovit oblik.³⁹ Slijedom navedenoga, donesena je odluka o faksimilnoj rekonstrukciji sjevernog krila kojom će se uspostaviti simetrična trodijelna kompozicija dvorca.⁴⁰ Svjesni potrebe uspostavljanja karakteristične kompozicije, ali i niže vrijednosne razine bočnih krila u odnosu na središnje krilo, nadležni konzervatori donijeli su odluku o rekonstrukciji gabarita (perimetralni zidovi i krovne plohe), uključujući artikulaciju pročeljnih ploha ujednačenim ritmom prozorskih osi, dok je u unutrašnjosti dopuštena slobodna organizacija i oblikovanje. S obzirom na to da je buduća namjena krila vezana uz kiparsku produkciju, prostor je moguće prilagoditi novoj funkciji. Projektanti arhitektonskog ureda „Tehnozone“ s glavnim projektantom Danijelom Marasovićem, zamislili su etaže kao konstruktivno neovisnu čeličnu konstrukciju koja ne zadire u strukturu perimetralnih zidova, a izmaknutim visinskim odnosima razlomljenih etažnih ploha omogućava vertikalnu komunikaciju (sl. 18).⁴¹ Na taj je način

18. Vizualizacija idejnog projekta obnove sjevernog krila, (Tehnozone, 2007.)

A visualisation of the conceptual project for the renovation of the north wing (Tehnozone, 2007)

ostvarena i veza u svim nivoima sa središnjim krilom, dok se na drugoj strani krila postigla veća visina podrumskog i potkrovnog prostora, što je korisno za buduću umjetničku namjenu. Funkcionalna organizacija prostora je slobodna i promjenjiva da bi se zadovoljili specifični zahtjevi koji se s vremenom mogu mijenjati. Naime, u prizemnoj ulaznoj etaži je informativno/izložbeni prostor povezan sa središnjim krilom dvorca, dok su u gornjim etažama prostori namijenjeni ateljeima različitih veličina koji se mogu slobodno pregrađivati ili ostaviti otvorenima. Jedine fiksne prostorije su sanitarni čvorovi.

Preostale prostore dvorca–središnje i južno krilo–moguće je adaptirati za planiranu namjenu–djelatnost likovnih umjetnika, što podrazumijeva obnovu i preuređenje u svrhu kvalitetnog funkcioniranja i poboljšanja uvjeta njihova rada. Stupanj intervencije, dakako, ovisi o valorizaciji pojedinih dijelova dvorca. Slijedom navedenoga, potrebno je sačuvati izvornu prostornu organizaciju i oblikovanje (balustradne ograde stubišta, stolarija) središnjeg najvrednijeg krila, dok je u zoni bočnog južnog krila moguća nova dispozicija, odnosno prilagodba suvremenim standardima, potrebama i načinu korištenja.

Na pročeljima će se metodom restauracije obnoviti historistička arhitektonska plastika i dekoracija s obzirom na to da su istraživanjima ustanovljeni svi elementi njezina izgleda.⁴² Kao svjedočanstvo i informacija o baroknoj obradi pročelja moguća je prezentacija restauratorski obrađene sonde na sjevernom pročelju središnjeg krila gdje su najbolje sačuvani njegovi tragovi. ■

Bilješke

- 1 Arhitektonska snimka dvorca, autori: Danijel Marasović, d.i.a., Robert Šimetin, d.i.a., Vladimir Kos, d.i.a., Tehnozone d.o.o., 2007.; Idejni projekt obnove sjevernog krila dvorca u Jakovlju, glavni projektant Danijel Marasović, d.i.a., Tehnozone d.o.o., 2007.; Izvedbeni projekt sjevernog krila dvorca u Jakovlju, glavni projektant Danijel Marasović, d.i.a., Tehnozone d.o.o., 2009.
- 2 IVICA ŽUPAN, Međunarodni park skulptura Jakovlje, HDLU Zagreb, 2006., 3–12.
- 3 Konzervatorsko-restauratorska istraživanja izvodili su restauratori Marko Grbelja i Vjekoslav Varšić pod vodstvom konzervatorica Viki Jakaša Borić i Biserke Bilušić Dumbović koje su i interpretirale nalaze restauratorskih sondi. Usp. MARKO GRBELJA, Izvješće o restauratorskim sondiranjima eksterijera dvorca Siksta u Jakovlju, Zagreb, 2007.; VJEKOSLAV VARŠIĆ, Izvješće o djelomičnim restauratorskim istražnim radovima u interijeru dvorca Jakovlje u svrhu izrade idejnog rješenja za uređenje interijera, Zagreb, 2009.
- 4 JOSIP ADAMČEK, Agrarni odnosi u Hrvatskoj od sredine 15. do kraja 17. stoljeća, Zagreb, 1980., 391, 439.
- 5 JOSIP ADAMČEK, 1980., (bilj. 4), 536, 650.
- 6 VLATKA FILIPČIĆ MALIGEC, Grofovi Oršić u Hrvatskom zagorju, u: *Kaj*, 3–4, Zagreb, 1997., 87–102, 90. AGNEZA SZABO, Grofovi Oršić–Slavetički iz Gornje Bistre, u: *Zaprešićki godišnjak*, Matica hrvatska Zaprešić, 1999., 73–84, 76.
- 7 AGNEZA SZABO, 1999. (bilj. 6), 76.
- 8 HDA, Arhivski fond obitelji Oršić–Claudius, 1.749.
- 9 BALTAZAR ADAM KRČELIĆ, Annue ili historija, 1748–1767, JAZU, Zagreb, 1952., 285.
- 10 HDA, Arhivski fond obitelji Josipović Vojković, 1.726, kutija 39, fasc. 20, br. 1.
- 11 Jozefinska izmjera civilne Hrvatske (1763.–1785.), Kriegsarchiv, Beč.
- 12 Litografija je prvi put publicirana u članku: LELJA DOBRONIĆ, Zagrebački graditelji i građevinski ceh u XVIII stoljeću, u: *Iz starog i novog Zagreba*, MGZ, V, Zagreb, 1974., 51–72 (stranice sa slikovnim priložima nisu numerirane).
- 13 HDA, DGU, 789, Jakovlje, Zagrebačka županija, katastarski list, 1862.
- 14 MLADEN OBAD ŠČITAROCI, Dvorci i perivoji Hrvatskog zagorja, Školska knjiga, Zagreb, 2005., 96.
- 15 Unutrašnjost barokne konjušnice, Nino Vranić, 1956. god.; inv. br.: 17775; neg.: I-J-133, inv. br.: 17776; neg.: I-J-133; Pogled na gospodarsku zgradu (konjušnicu), Nino Vranić, 1956. god.; inv. br.: 17757; neg.: I-G-133.
- 16 HDA, Arhivski fond obitelji Josipović Vojković, 1.726, kutija 35.
- 17 HDA, Arhivski fond obitelji Josipović Vojković, 1.726 kutija, 35 (uz plan natapanja postoji spis u kojem se spominje vlasnik imanja u Jakovlju).
- 18 HDA, Državna geodetska uprava, 789, Jakovlje, Zagrebačka županija, Parzellen protokoll, 1862.
- 19 JOSIP TORBAR, Izvješće o zagrebačkom potresu 9. studenoga 1880., Zagreb, 1882., 56.
- 20 HDA, DGU, 789, Jakovlje, Zagrebačka županija, Zapisnik česticah općine Jakovlje, 1905.
- 21 VLADIMIR MARKOVIĆ, Barokni dvorci Hrvatskog zagorja, Nacionalna i sveučilišna biblioteka Zagreb, 1995., 83.
- 22 Arhitektonska snimka postojećeg stanja dvorca, Tehnozone d.o.o., Zagreb, 2007.
- 23 VLADIMIR MARKOVIĆ, 1995., (bilj. 21), 66. Treba napomenuti da je to možda jedan od najranijih primjera rizalita na jednokrlnom dvorcu na ovim prostorima, po oblikovanju srodan rizalitu dvorca u Donjoj Bedekovčini. Autor navodi Donju Bedekovčinu i Gredice kao „jedine primjere upotrebe rizalita pri raščlanjivanju fasadnog plašta jednokrlnih dvoraca“.
- 24 Jednokrlni dvorci Donja Bedekovčina i Lovrečan imaju slijepe prozore zbog postizanja simetrije u artikulaciji pročelja.
- 25 O prvotnom stubištu nemamo podataka. Današnje stubište ugrađeno je u historicističkoj obnovi dvorca.
- 26 VLADIMIR MARKOVIĆ, 1995., (bilj. 21), 37–41.
- 27 VLADIMIR MARKOVIĆ, 1995., (bilj. 21), 83. Autor napominje da se podrumski svodovi zasječeni su svodnicama lomljenih bridova na tom području javljaju uglavnom tijekom druge polovice 18. stoljeća.
- 28 Tipološki srodna kurija u Gornjoj Bedekovčini ima češke svodove u prostoru predvorja kata.
- 29 LELJA DOBRONIĆ, 1974., (bilj. 12), 62.
- 30 HDA, Monasteria varia, Franjevački samostan Marija Gorica – Brdovec 1615.–1783., fasc. 13, br. 120.
- 31 VLADIMIR MARKOVIĆ, 1995., (bilj. 21), 46.
- 32 VLADIMIR MARKOVIĆ, 1995., (bilj. 21), 65.
- 33 Na karti se jasno razabire naziv građevine *Schlos Jakovlie*, što potvrđuje da je u pitanju dvorac a ne kurija, odnosno da je kurija proširena bočnim krilima, čime je transformirana u dvorac.
- 34 Riječ je o uobičajenoj artikulaciji pročelja kakva se koristi na višekrlnim i jednokrlnim dvorcima tijekom druge polovice 18. stoljeća (Gornja i Donja Bedekovčina, Razvor, Donje Oroslavje, Lobor itd.).
- 35 U urbarskim spisima (bilj. 10) grof Krsto Oršić navodi se kao vlasnik imanja Jakovlje.
- 36 JOSIP TORBAR, 1882., (bilj. 19), 56.
- 37 Detalj stropnog oslika, Nino Vranić, 1956., inv. br. inv. br.: 17772; neg.: I-I-133.
- 38 IVO MAROVIĆ, Sadašnjost baštine, DPUH, Zagreb, 1986., 78–85.
- 39 IVO MAROVIĆ, 1986., (bilj. 38), 74, MICHAEL PETZET, Principles of Monument Conservation, ICOMOS, Journals of the German National Committee, 1999., 36, 37.
- 40 MICHAEL PETZET, 1999., (bilj. 39), 35.

41 Idejni projekt obnove sjevernog krila dvorca u Jakovlju, 2007. i Izvedbeni projekt sjevernog krila dvorca u Jakovlju, 2009.: „Tehnozone“ d.o.o., glavni projektant, Danijel

Marasović, d.i.a., autori: Danijel Marasović, d.i.a., Robert Šimetin, d.i.a., Vladimir Kos, d.i.a.

42 MICHAEL PETZET, 1999., (bilj. 39), 21 – 24.

Summary

Viki Jakaša Borić

THE JAKOVLJE MANSION – A HISTORY OF CONSTRUCTION AND A FUTURE RENOVATION

The paper recounts a construction history of the mansion in Jakovlje, a timeline of owners who built and rebuilt the mansion, used and developed an economically very active estate. The Oršić family came into possession of the Jakovlje estate in 1659. It later passed down to the Josipović family whose presence at the estate is traced over the 19th century. From the beginning of the 20th century, the role of the owner was taken up by a Czech-origin family of Siksto. After World War II, the mansion was nationalized and has since 1992 been owned by the Croatian Association of Artists and the Croatian Association of Artists of Applied Arts.

The Jakovlje mansion developed in several phases of construction. Its current state results from adjacent side wings having been added to an older central volume during the second half of the 18th century, while façade decorations date from the last quarter of the 19th century. It was originally a country house built in the 1750s, whose spatial, construction and formal elements were characteristic of the period. Elements from the original country house have largely been preserved, which makes this unit the most valuable part of the mansion. The country house was probably built by a Zagreb architect Mathias Leonhart in 1750s, as testified by a letter mentioning an unfinished building in Jakovlje which failed to be completed due to the architect's illness. Interestingly, the probing and the analysis of the building revealed that the original country house was incomplete in the second half of the 18th century when it was expanded by lateral wings, thus adding to the earlier mentioned authorship attribution.

Subsequent construction of the two adjoining utility wings resulted in the cold monumentalization of the building, particularly its rear façade. Necessity, however, justified the intervention that created a three-winged mansion with unusual dimensions but with a characteristic façade design of horizontal rustication in the ground floor and pilasters in the first floor. Third phase of construction can roughly be dated to the last quarter of the 19th century, judging by the Historicist architectural decoration on the façade of the central volume. Reasons for this renovation can be linked to the 1880 earthquake, when the mansion was seriously damaged and subsequently likely renovated. Historicist renovation introduced new façade decorations and changes to the dimensions of the central volume,

thus concealing its Baroque character. It was probably at this time that changes were made to the interior of the main volume, with the introduction of lateral podiums with balustrade railings in the central ground-floor room and the construction of the new representative T-shaped staircase.

Over time, the surrounding space had like the mansion itself been adapted to owners' needs and their way of life, reflected in its organization and design. Historical graphic records testify to its transformation from a fully utilitarian space with no specific concept, into an organized, functionally divided space with a park area for promenading and relaxation. Despite the post-war degradations and inappropriate usage of the castle and its surroundings, in the 1990s a sculpture park was established that nowadays constitutes a special quality and largely contributes to the value of the complex. The new owner (Croatian Association of Artists) has been organizing an artistic colony, whose aim from its beginnings in 1993 has been to produce sculptures in the mansion's surroundings. It was precisely this idea that inspired plans for its future purpose—of setting up art studios, launching art and educational workshops, exhibitions and maintaining the sculpture park – and made the rehabilitation programme so interesting, opening up possibilities for the development of cultural tourism in the area.

Future renovation is planned to include a reconstruction of the northern wing which will restore the mansion's integrity, important in the context of its new spatial role and characteristic vistas. It is possible to adapt the interior for the planned purpose, which means renovating and redesigning the interior to make it fully functional and improve the work conditions for the artists. The adaptation should preserve the original spatial organization of the central part of the mansion, but allow new arrangements in the wings, in keeping with contemporary standards, needs and way of life. A method of restoration would be used to restore the Historicist architectural sculpture and decoration, as it is the only preserved layer of façade decoration.

KEYWORDS: *Jakovlje, country house, mansion, Oršić, Baroque, Mathias Leonhart, Historicism, sculpture park*

